

COUNCIL OF EUROPE   CONSEIL DE L'EUROPE

**BÖLGE VEYA AZINLIK DİLLERİ
AVRUPA BİLDİRGESİ**
Açıklayıcı rapor

Açıklayıcı rapor

Giriş

1. Pek çok Avrupa ülkesi topraklarında nüfusun çoğunluğundan farklı bir dil konuşan bölgesel olarak konumlanmış yerli gruplar mevcuttur. Bu durum devletlerin oluşumunun sırf dil bağlantılı eksenlerde meydana gelmediği ve küçük toplulukların daha büyük topluluklarca çevrelenmiş olduğu tarihsel süreçlerin bir sonucudur.

2. Bu tür bölgesel dillerin veya azınlık dillerinin demografik durumu büyük değişkenlik göstermekte ve söz konusu dilleri konuşanlar birkaç binle birkaç milyon arasında değişirken, ülkelerin her birinin bu dillerle ilgili mevzuatı ve uygulamaları da aynı şekilde büyük değişkenlik göstermektedir. Ancak bütün bu diller arasındaki ortak özellik, hepsinin az veya çok, belli derecede bir tehdit altında olmalarıdır. Dahası, geçmişteki durum ne olursa olsun, günümüzde bu bölgesel veya azınlık dillerinin karşı karşıya olduğu tehdit çoğu kez modern uygarlığın ve özellikle de kaçınılmaz bir biçimde kitle haberleşme araçlarının standartlaştırıcı etkisinden olduğu kadar hükümetlerin asimilasyon politikalarının hasmane ortamından da kaynaklanmaktadır.

3. Avrupa Konseyindeki çeşitli kuruluşlar yıllardır bölge veya azınlık dillerinin durumuyla ilgili endişelerini ifade etmekteydiler. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesinin 14. Maddesinde ayrımcılık yapılmaması ilkesi yer almaktadır. Burada, en azından Sözleşmede teminat altına alınan hak ve özgürlüklerle ilgili olarak ve özellikle de dil veya ulusal azınlık olma temelinde ayrımcılık yasa dışı ilan edilmektedir. Bu her ne kadar önemli bir husus ise de, bu maddede sadece bireylerin ayrımcılığa tabi tutulamayacağına ilişkin bir hak yaratılmakta, ancak, daha 1957 yılında kabul edilen Danışma Meclisinin 136 no.lu Karar Tasarısında değinildiği gibi, azınlık dilleri ve bunları kullanan toplulukların pozitif bir biçimde korunmasına ilişkin bir sistem yer almamaktadır. 1961 yılında da Parlamenter Asamblesi 285 sayılı Karar Tasarısında, azınlıkların kendi kültürlerini yaşama, kendi dillerini kullanma, kendi okullarını kurma vb. haklarını korumak üzere Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini tamamlayacak bir koruma tedbiri çağrısı yer almıştı.

4. Son olarak da 1981'de Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Avrupa'daki azınlık dillerine ve ağızlarına ilişkin eğitim ve kültürel sorunlarla ilgili olarak 928 sayılı Tavsiye Kararını kabul etti ve aynı yıl, Avrupa Parlamentosu aynı sorunlarla ilgili bir karar tasarısı kabul etti. Her iki belgede de bölgesel veya azınlık dilleri ve kültürleriyle ilgili bir bildirge oluşturmanın gerekli olduğu sonucuna varılmıştı.

5. Bu öneriler üzerine harekete geçen Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı (CLRAE) yerel ve bölgesel yönetimlerin yerel ve bölgesel düzeyde dil ve kültürlerle ilgili olarak nasıl bir rol oynaması gerektiğinden yola çıkarak bir Avrupa bölgesel veya azınlık dilleri bildirgesi hazırlamaya karar verdi.

6. Bildirgenin fiilen yazılmasından önceki hazırlık çalışmaları kapsamında Avrupa'daki bölge ve azınlık dillerinin mevcut durumuyla ilgili bir araştırma yapılmış ve 1984 yılında 40'ı aşkın dili temsil eden 250 kişinin katıldığı kamuya açık bir oturum gerçekleştirilmiştir. Bildirgenin ilk taslağı bir grup uzmanın yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesinin ve Avrupa Parlamentosunun konuya olan güçlü ve süregelen ilgisi göz önüne alınarak Parlamenter Asamble Bildirgenin yazımına katılmış ve Avrupa Parlamentosunun konuyla ilgili yetkin üyeleriyle temas sürdürülmüştür.

7. Nihayetinde, Daimi Konferans 192(1988)sayılı Karar Tasarısında bir sözleşme statüsünde olması tasarlanan Bildirge metnini teklif etmiştir.

8. Parlamenter Asamblesince 142 (1988) sayılı Görüş Belgesiyle desteklenen bu girişimden sonra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Avrupa'daki bölge ve azınlık dilleri uzmanlarından oluşan bir geçici komite (CAHLR) oluşturmuştur. Bu komiteye Daimi Konferansın metnini hatırd tutarak bir Bildirge yazma

sorumluluğu verilmiştir. Bu hükümetler arası komite çalışmalarına 1989 yılı sonlarında başlamıştır. Projenin gerçekleştirilmesi için gösterilen çabalarındaki önemli rolleri göz önüne alınan CLRAE ve Parlamenter Asamblesi söz konusu komitenin toplantılarına katılmışlardır. CAHLR taslak Bildirge metninin nihai halini 1992 yılında Bakanlar Komitesine sunmadan önce, Avrupa Konseyinde yer alan bir dizi uzmanlık komitesinin (kültür, eğitim, insan hakları, adli işbirliği, suçla ilgili sorunlar, yerel ve bölgeler yönetimleri, medya) yanı sıra, Hukuk Yoluyla Demokrasi Avrupa Komisyonu'nun görüşlerini dikkate almıştır.

9. Bildirge Bakan Yardımcılarının 25 Haziran 1992'de yapılan 478. toplantısında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince bir sözleşme olarak kabul edilmiş ve 5 Kasım 1992'de Strazburg'da imzaya açılmıştır.

Genel mülahazalar

Bildirgenin amaçları

10. Giriş bölümünde açık bir biçimde dile getirildiği gibi, Bildirge'nin öncelikli hedefi kültürel dir. Bildirge Avrupa kültür mirasının tehdit altındaki bir yanı olarak görülen bölge ve azınlık dillerinin korunması ve yaygınlaştırılmasını amaçlamaktadır. Bildirge bu nedenle bu dillerin kullanılmasına ilişkin ayrımcılık karşıtı bir maddenin yanı sıra, söz konusu dillerin aktif bir biçimde desteklenmesine yönelik tedbirleri de içermektedir: amaç bölge ve azınlık dillerinin makul ölçüler içinde mümkün olabildiğince eğitimde ve medyada kullanılmasının sağlanması ve söz konusu dillerin adli ve idari ortamlarda, ekonomik ve sosyal yaşamda ve kültürel etkinliklerde kullanılmasına izin verilmesidir. Ancak bu sayede geçmişteki olumsuz koşulların bu diller üzerindeki etkisi gerektiğinde telafi edilebilir ve söz konusu diller Avrupa'nın kültürel kimliğinin canlı bir yanı olarak korunup geliştirilebilir.

11. Bildirge bölge ve azınlık dillerini korumayı amaçlamaktadır, konuştukları dil açısından azınlık olanları değil. O nedenle de Bildirgede kültürel boyuta ve bölge veya azınlık dilinin, o dili konuşanlarının yaşamlarının tüm alanlarında kullanılmasına ağırlık verilmektedir. Bildirgede bölge ve azınlık dillerini konuşanlara bireysel veya kolektif haklar tanınmamaktadır. Bununla birlikte, taraf ülkelerin bu dillerin statüsüyle ve Bildirgeye uyum sağlamak üzere çıkarılması gereken ilgili millî mevzuatla ilgili yükümlülükleri ilgili toplulukların ve bunların üyelerinin durumu üzerinde bir etki yaratacağı açıktır.

12. CLRAE taslak Bildirgeyi orta ve doğu Avrupa'daki çarpıcı değişikliklerden önce ve o sırada halen Avrupa Konseyi üyesi olan ülkelerin ihtiyaçları ışığında tasarlayıp sunmuştu. Ancak, Bildirgenin orta ve doğu Avrupa ülkelerinin durumuna yaklaşımı ve bunlar açısından anlamlılığı, bu ülkelerin bir bölümünün temsilcilerinin konuyla ilgili Avrupa standartlarının oluşturulmasına gösterdikleri kayda değer ilgi ile de doğrulanmıştır.

13. Bildirge taslağı bağımsızlıkla veya sınırların değişmesiyle ilgili beklentileri olan milletlerin sorunuyla ilgili değildir. Bununla birlikte Bildirgenin, konuştukları dil kimliklerinin belirleyici özelliği olan azınlıkların sorunlarını, ölçülü ve gerçekçi bir biçimde, tarihin bu azınlıkları konumlandığı devlet içinde kendilerini daha rahat hissetmelerini mümkün kılarak hafifletmeye yardımcı olması beklenebilir. Bölge ve azınlık dillerinin hayatın çeşitli alanlarında kullanıma olasılığının artırılması, toplumda çözülme eğilimlerini güçlendirmekten çok uzak olup, bu durum sadece bu dilleri konuşan grupları, Avrupa'nın bütününde ve yaşadıkları ülkedeki konumlarını kabul etmelerini önlemiş olan geçmişin kırıncılıklarını geride bırakmaya teşvik edebilir.

14. Bu bağlamda şurası vurgulanmalıdır ki, Bildirgede resmi dillerle bölge ve azınlık dilleri arasındaki ilişki bir rekabet veya düşmanlık ilişkisi şeklinde tasarlanmamıştır. Bildirgede daha çok, her dil kategorisinin kendi uygun yerine sahip olduğu, kültürlerarası ve çok dilli bir yaklaşım bilinçli olarak benimsenmiştir. Bu yaklaşım Avrupa Konseyince geleneksel olarak benimsenen değerlere ve Konseyin halklar arasında daha yakın ilişkileri, Avrupa'da daha çok işbirliğini ve aynı devlet içindeki farklı halk grupları arasında kültürlerarası temelde daha iyi bir anlayışı yaygınlaştırma çabalarıyla tam bir uyum içindedir.

15. Bildirgede, sözleşmeye taraf devletlerde, yakın zamanda çoğu kez ekonomik nedenlerle meydana gelen göç akımları sonucunda ortaya çıkan yeni ve çoğu kez Avrupa dili olmayan dillerle ilgili durum ele alınmamaktadır. Bu dilleri konuşan halk topluluklarının olması durumunda spesifik entegrasyon sorunları ortaya çıkmaktadır. CAHLR bu sorunların ayrıca ve uygunsa spesifik bir yasal belgede ele alınması gerektiği görüşündedir.

16. Son olarak da Avrupa Konseyi üyesi bazı ülkelerin Bildirgenin gereklerinden de ileriye giden politikaları zaten uygulamakta oldukları belirtilmelidir. Bildirge ile, bildirge hükümlerinin söz konusu ülkelerin bu şekilde hareket etme haklarından vazgeçmelerini gerektirmesi hiçbir şekilde amaçlanmamaktadır.

Temel kavramlar ve yaklaşımlar

Dil kavramı

17. Bildirgede kullanıldığı haliyle dil kavramı esas itibarıyla dilin kültürel işlevi üzerinde odaklanmaktadır. İşte o nedenle de dil, bireysel bir hakkı kutsayacak ve söz konusu dili tanımlamayı her bir bireye bırakacak şekilde, “insanın kendi dilini” kullanma hakkı şeklinde, sübjektif bir biçimde tanımlanmamıştır. Dili belirli bir sosyal veya etnik grubun bir aracı olarak tanımlayarak, politik, sosyal veya etnik bir tanıma da bel bağlanmamıştır. Sonuç olarak amacı etnik ve/veya kültürel azınlık gruplarının haklarını belirlemek olmayıp, bölge ve azınlık dillerini korumak ve yaygınlaştırmak olduğundan, Bildirgede dil temelinde azınlık kavramının tanımlanmasından kaçınılabilmektedir.

Kullanılan terminoloji

18. CAHLR “daha az yaygın diller” gibi ifadeler yerine “bölge ve azınlık dilleri” deyimini tercih etmiştir. “Bölge” sıfatı bir devlet topraklarının sınırlı bir bölümünde konuşulan dilleri tarif etmektedir. Dahası bu dil o bölgede o ülke vatandaşlarının çoğunluğu tarafından da konuşuluyor olabilir. “Azınlık” deyimini ise bir devletin topraklarının belirli bir bölümünde yoğunlaşmamış olan insanlar tarafından veya devlet topraklarının bir bölümünde yoğunlaşmış olmalarına rağmen sayısal olarak o bölgedeki, o devletin çoğunluk dilini konuşan nüfustan daha az nüfusa sahip olan insanların konuştuğu dili ifade etmek için kullanılmaktadır. O nedenle her iki sıfat da salt verilere dayalı kıstaslara atıfta bulunmaktadır ve yasal kavramlara atıfta bulunmamaktadır ve her halükarda belirli bir devletteki duruma atfen kullanılmaktadır (örneğin bir devlette azınlık dili olan dil, diğer bir devlette çoğunluk dili olabilir).

Farklı bölge ve azınlık dilleri “kategorileri” olmaması

19. Bildirgeyi yazanlar Avrupa’daki bölge ve azınlık dilleri arasında mevcut büyük farklılıklar sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bazı diller nispeten büyük bir coğrafi bölgeyi kapsamakta, oldukça büyük bir nüfus tarafından konuşulmakta olup belirli bir gelişim ve kültürel istikrar kapasitesine sahiptir. Diğer diller ise nüfusun çok küçük bir bölümü tarafından sınırlı bir coğrafyada konuşulmaktadır veya çok belirgin bir azınlık bağlamında olup yaşama ve gelişme potansiyelleri büyük ölçüde engellenmiştir.

20. Tüm bu duruma rağmen dillerin objektif durumlarına bakılarak farklı dil kategorileri tanımlama yoluna gidilmemiştir. Böyle bir yaklaşım Avrupa’daki dillerle ilgili durumların çeşitliliğini yansıtamayacaktı. Uygulamada her bir azınlık dili kendi içinde özel bir durum arz ettiğinden, bu dilleri ayrı gruplara ayırmak anlamlı olmayacaktı. Burada benimsenen çözüm, bölge veya azınlık dilini tekil bir kavram olarak muhafaza ederken, devletlerin yükümlülüklerini her bir bölge veya azınlık diliyle ilgili duruma göre uyarlamaları şeklinde olmuştur.

Avrupa'daki bölge veya azınlık dilleriyle ilgili bir liste bulunmaması

21. Bildirgede hangi Avrupa dillerinin birinci maddede tanımlandığı şekliyle bölge veya azınlık diline tekabül ettiği belirtilmemektedir. Hatta Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansınca Avrupa'daki dillerin durumuyla ilgili olarak yapılan ilk araştırma sonucunda Bildirgeyi kaleme alanlar belgeye bir bölge ve azınlık dilleri listesi eklemekten kaçındılar. Söz konusu listeyi düzenleyecek olanlar konularında ne kadar uzman olurlarsa olsunlar, böyle bir liste gerek dilbilimsel gerekse başka nedenlerle kesinlikle büyük ölçüde tartışmaya neden olacaktı. Ayrıca Bildirgenin III. Bölümündeki spesifik tedbirler açısından bakıldığında hangi hükümlerin hangi maddelere uygulanacağı büyük ölçüde taraf devletlere bırakıldığından, böyle bir listenin değeri de sınırlı olacaktı. Bildirgede münferit bölge ve azınlık dillerine ilişkin farklı durumlarla ilgili olarak uygun çözümler önerilmekte ancak somut vakalarda spesifik durumun ne olduğu konusunda bir ön yargıda bulunulmamaktadır.

Bildirgenin yapısı

22. Bildirgede bir taraftan tüm bölge ve azınlık dilleri için geçerli olan temel ilkeler II.Bölümde belirtilirken, öte yandan, Bildirgenin III. Bölümünde de, toplumun hayatının çeşitli kesimlerinde bölge ve azınlık dillerinin yeriyle ilgili bir dizi spesifik madde yer alıyor: münferit devletler, belirli sınırlar dahilinde, bu hükümlerin hangilerinin ilgili devlet sınırları içinde konuşulan hangi dillere uygulanacağını belirlemede özgür olacaklardır. Buna ilaveten, önemli sayıda maddede, "her bir dilin durumuna göre" bir tanesinin uygulanması gereken, farklı sıklık derecelerinde seçenekler yer almaktadır.

23. Söz konusu esneklikle bölge veya azınlık dillerinin fiili durumları (dili konuşan sayısı, dilin parçalanmışlık oranı vb.) arasındaki büyük farklılıklar göz önüne alınmış durumdadır. Bununla aynı zamanda çeşitli maddelerin içerdiği maliyetler ve Avrupa devletlerinin farklı idari ve mali kapasiteleri de göz önüne alınmış olmaktadır. Bu bakımdan, tarafların yasal durumları geliştikçe veya finansal olanakları izin verdikçe daha sonraki safhalarda taahhütlerine yenilerini eklemelerine olanak tanınması da önemli bir husustur.

24. Son olarak, Bildirgenin IV. Bölümünde, özellikle de Bildirgenin uygulanmasını izleyecek bir Avrupa uzmanlar komitesinin kurulması da dahil olmak üzere uygulama maddeleri yer alıyor.

Bildirgenin maddeleriyle ilgili mütalaalar

Giriş

25. Giriş bölümünde Bildirgenin oluşturulma nedenleri ve temel felsefi yaklaşımı anlatılıyor.

26. Avrupa Konseyinin gayesi ortak miraslarını ve ideallerini yaygınlaştırmak üzere üyeleri arasında daha büyük bir birlik sağlamaktır. Dillerin çeşitliliği Avrupa kültür mirasının en değerli unsurlarından biridir. Avrupa'nın kültürel kimliği dil standardizasyonu temeli üzerinde inşa edilemez. Tersine, geleneksel bölge ve azınlık dillerinin korunması ve güçlendirilmesi, Avrupa Konseyi üyelerinin ideallerine göre sadece çoğulcu ilkeleri temel alabilecek olan Avrupa'nın inşasına katkı sağlar.

27. Giriş bölümünde Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesine ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine atıfta bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Giriş bölümünde Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Konferansı bağlamında kabul edilen siyasi içerikli taahhütlere de değinilmektedir. Ancak Avrupa'daki bazı tarihi bölge ve azınlık dillerinin halihazırdaki zayıflığı göz önüne alındığında, bu dilleri kullananlara karşı ayrımcılığın yasaklanması tek başına yeterli bir güvence değildir. Bu dilleri kullananların çıkar ve arzularını yansıtın özel bir destek sağlanması söz konusu dillerin korunması ve gelişmesi için elzemdir.

28. Bildirgenin yaklaşımında ulusal egemenliğe ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmektedir. Her bir devletin sosyal ve kültürel gerçekliği göz önüne alması istenmektedir ve herhangi bir siyasi veya kurumsal düzene meydan okunması söz konusu değildir. Tersine, üye ülkeler toprak ve devlet yapılarını mevcut halleriyle kabul ettiklerinden her bir devlet içinde, ancak hep birlikte hareket ederek, bölge veya azınlık dili

özelliğindeki dillerin yaygınlaştırılması için önlemler almayı kabul etmektedirler.

29. Kùltürler arası diyalog ve çok dillilik ilkelerinin vurgulanması, hiçbir şekilde dil gruplarının sınırlar çizilerek birbirinden ayrılması gibi bir anlayış yaratma amacı olmayan Bildirgenin gayeleriyle ilgili herhangi bir yanlış anlamının ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır. Tersine her devlette resmi dilin (veya resmi dillerden birinin) bilinmesinin gerekliliğı kabul edilmektedir. O nedenle de Bildirgenin hiçbir maddesi resmi dillerin öğrenilmesi önünde engeller çıkarmaya çalıştığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

Bölüm I – Genel hükümler

Madde 1 – Tanımlar

“Bölge veya azınlık dillerinin” tanımı (Madde 1, fıkra a)

30. Bildirgede benimsenen tanımda üç husus vurgulanmaktadır:

Devletin vatandaşlarınca geleneksel olarak kullanılan diller:

31. Bildirgenin maksadı göç ettikleri ÷lkelerde yabancı bir dil konuşan veya geri dönmeleri halinde ilk ayrıldıkları ÷lkede yabancı bir dil konuşan grupların oluşmasına yol çan, son zamanlarda meydana gelen göç olaylarından kaynaklanan sorunları çözmek değildir. Bildirge özellikle Avrupa’ya yakın zamanlarda göç edip bir Avrupa ÷lkesi vatandaşlığına geçen, Avrupalı olmayan gruplar olayı ile ilgilenmemektedir. “Avrupa’nın tarihsel bölge ve azınlık dilleri” (Giriş bölümünün ikinci maddesine bakınız) ve ÷lkede “geleneksel olarak kullanılan diller” (Madde 1, fıkra a) ifadeleri Bildirgenin sadece tarihsel dillerle yani söz konusu devlette uzun bir zamandır konuşulan dilleri kapsadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Farklı diller:

32. Bu diller devlette yaşayan nüfusun geri kalan bölümünün konuştuğı dilden açıkça farklı diller olmalıdır. Bildirge aynı dilin farklı biçimleri veya farklı ağızlarıyla ilgili değildir. Bununla birlikte, farklı ifade biçimlerinin ne zaman farklı diller oluşturacağı şeklindeki çoğu kez tartışmalı sorusuyla ilgili bir yargıda bulunmamaktadır. Bu soru sırf dilbilimsel mülahazalarla ilgili olmayıp, her defasında farklı cevaplara yol açabilecek psiko-sosyal ve siyasi olaylara da bağlıdır. Buna uygun olarak da, bir ifadenin hangi noktada farklı bir dil oluşturduğunu belirlemek, her bir ÷lkenin kendi demokratik süreçlerine uygun olarak her bir ÷lkedeki yetkililerin takdirine bırakılmıştır.

Coğrafi bölge esası:

33. Bildirgede ele alınan diller esas olarak coğrafi bölge dilleridir. Yani geleneksel olarak belirli bir coğrafi bölgede konuşulan dillerdir. O nedenle de Bildirge “bölge veya azınlık dilinin konuşulduğu coğrafi bölgeyi” tanımlamaya çalışır. Bu bölge sadece söz konusu dilin ağırlıklı olarak konuşulduğu veya çoğunluk tarafından konuşulduğu bölge değildir, çünkü pek çok dil geleneksel coğrafi alanlarının olduğu bölgelerde bile azınlık dili haline gelmişlerdir. Bildirgenin esas olarak, geleneksel coğrafi bölge temeli olan dillerle ilgili olmasının nedeni, savunduğı ilkelerin çoğunluğunun bir bütün olarak devletten ziyade coğrafi bir bölgede uygulanmasının tanımını gerekli kılmasıdır. Şurası açıktır ki, birden fazla bölge veya azınlık dilinin belirli bir coğrafi bölgede konuşulduğu durumlar da vardır ve Bildirge bu durumları da kapsamaktadır

Bölge veya azınlık dilinin konuşulduğu coğrafi bölgenin tanımı (Madde 1, Fıkra b)

34. Burada atıfta bulunulan coğrafi bölge, sadece bir azınlık tarafından konuşuluyorsa bile ve bu azınlık grubunun tarihsel tabanına tekabül ediyorsa, söz konusu bölge veya azınlık dilinin önemli bir ölçüde konuşulduğu coğrafi bölgedir. Bildirgede bu açıdan kullanılan terimler kaçınılmaz bir biçimde oldukça esnek terimler olduğundan, bölge veya azınlık dilinin konuşulduğu coğrafi bölge kavramını, bölge ve azınlık dillerinin

konusulduğu coğrafi bölgenin korunmasına ilişkin Madde7, Fıkra 1.b’de yer alan hükümleri dikkate alarak ve Bildirgenin ruhuna uygun olarak daha hassas bir biçimde tanımlamak her bir ülkenin takdirine bırakılmış bir husustur.

35. Bu maddedeki en önemli ifadelerden biri “çeşitli koruyucu ve yaygınlaştırmaya yardımcı olucu tedbirlerin benimsenmesi için gerekçe oluşturacak insan sayısı” ifadesidir. Bildirgeyi kaleme alanlar, Bildirgede belirtilen tedbirlerin uygulanması için gerekli olan, bir bölge veya azınlık dili konuşanlarının sabit bir yüzdesini belirlemekten kaçınmışlardır. Bunun yerine, söz konusu tedbirin yürürlüğe sokulması için gerekli olan konuşan sayısını, sağlanacak her tedbirin doğasına göre ve Bildirgenin ruhuna uygun olarak, ilgili devletin değerlendirmesine bırakmayı tercih etmişlerdir.

“bölge dili olmayan diller”in tanımı (Madde 1, Fıkra c)

36. “Bölge dili olmayan diller” bölgesel bir tabandan yoksun olduklarından bölge veya azınlık dili kategorisinden çıkartılmışlardır. Ancak bu diller devletin topraklarında yaşayan vatandaşların geleneksel olarak kullandığı diller olduklarından, Madde 1’in a Fıkrasındaki tanıma uyuyor. Bölge dili olmayan dillere örnek Yiddiş ve Romani dilleridir.

37. Coğrafi bölge temelinden yoksun olan bu dillere Bildirgenin ancak sınırlı bir bölümü uygulanabiliyor. Özellikle de III. Bölümün çoğu maddesi bölge veya azınlık dillerinin kullanıldıkları coğrafi bölgede korunmasını ve yaygınlaştırılmasını amaçlıyor. II. Bölüm bölge dili olmayan dillere daha kolay uygulanabiliyor ancak bu sadece gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra ve Madde 7, Fıkra 5’te belirtilen koşullara göre uygulanabiliyor.

Madde 2 – Üstlenilen yükümlülükler

38. Madde 2’de Bildirgenin iki ana bölümü yani II. Bölümle III. Bölüm ayrı ayrı ele alınmaktadır.

II. Bölümün Uygulanması (Madde 2, Fıkra 1)

39. II. Bölüm geniş kapsamlı olup, tümüyle Taraf devletin topraklarında konuşulan tüm bölge ve azınlık dilleri için geçerlidir. Ancak dikkat edileceği gibi, burada kullanılan “her dilin kendi durumuna göre” ifadesi çeşitli Avrupa ülkelerinde ve her bir ülkede karşılaşılabilecek çok çeşitli dil durumları kapsayacak şekilde kaleme alınmıştır. Özellikle ilk fıkrada Taraf Devletlerden politikalarını, mevzuatlarını ve uygulamalarını bir dizi ilke ve hedefle uyumla hale getirmeleri isteniyor. Bunlar oldukça genel hatlarıyla tanımlanmış olup ilgili devletlere yorumlama ve uygulamada geniş bir takdir yetkisi veriyor.(aşağıdaki, II. Bölümle ilgili açıklamalara bakınız).

40. Taraf Devletler her ne kadar Bildirgenin II. Bölümünde teminat altına alınan bir bölge veya azınlık dilini kabul veya reddetmekte özgür değilse de, Bildirgenin uygulanmasından yetkili makamlar olarak topraklarının belli bir bölgesinde kullanılan veya vatandaşlarından belirli bir grubunun kullandığı ifade dilinin Bildirgede açıklanan anlamda bir bölge veya azınlık dili olup olmadığına karar vermekten sorumludurlar.

Bölümün Uygulanması (Madde 2, Fıkra 2)

41. III. Bölümün amacı II. Bölümde öne sürülen genel ilkelerin kesin kurallara dönüştürülmesidir. Bu bölüm, II. Bölüm hükümlerine ilaveten seçtikleri III. Bölümün hükümlerini de yerine getirmeyi üstlenen taraf devletler için bağlayıcıdır. Bildirgenin çeşitli Avrupa ülkelerinde karşılaşılabilecek çeşitli dil durumlarına uyarlanabilmesi amacıyla, Bildirgeyi kaleme alanlar iki kademeli bir uygulama öngörmüşlerdir. Önce devletler Bildirgenin III. Bölüm kapsamında uygulanması üzerinde mutabık kaldıkları dilleri açıklamakta özgür olacaklar, daha sonra da Bildirgenin uygulanmasını kabul ettikleri her bir dil için III. Bölümde uymayı kabul

ettikleri maddeleri belirleyeceklerdir.

42. Akit devletlerden birinin, Bildirgenin lafzını ihlal etmeksizin, topraklarında konuşulan belirli bir bölge veya azınlık dilini tanıması ancak kendi takdirine göre bu dile Bildirgenin III. Bölümünde yer alan hükümlerin sağladığı hakları sağlamaması mümkündür. Ancak şurası açıktır ki, bir devleti, varlığı kabul edilen bir bölge veya azınlık dilini III. Bölümde yer alan hakların tamamen dışında tutmaya sevk eden nedenler Bildirgenin ruhuna, gayelerine ve ilkelerine uygun olmalıdır.

43. Taraf devlet, topraklarında konuşulan bir bölge veya azınlık diline III. Bölümün uygulanmasını kabul ettiğinde, bu devlet aynı zamanda ilgili bölge veya azınlık diline III. Bölümün hangi maddelerinin uygulanacağını da belirlemelidir. Madde 2, Fıkra 2'ye göre, taraflar III. Bölümde yer alan hükümlerden en az 35 maddeyi uygulamayı üstlenirler. Bu farklı maddelerin seçiminde devletin rolü her bir bölge veya azınlık dilinin özel bağlamında, Bildirgenin gereklerini mümkün olduğu kadar karşılamak olacaktır.

44. Bu maksatla Madde 2, Fıkra 2'de yer alan koşullar, tarafların Bildirgenin farklı maddelerindeki yükümlülüklerinin dağılımını makul bir düzeyde tutmak ve bölge ve azınlık dilleriyle ilgili başlıca koruma alanlarını (eğitim, adli makamlar, idari makamlar ve kamu hizmetleri, medya, kültür faaliyetleri ve tesisleri, ekonomik ve sosyal yaşam) göz ardı etmemek için asgari düzeyde tutulmuştur.

45. "Fıkra ve bentler" terimi Bildirgenin kendi başına bütünlüğü olan belirgin maddeleri için kullanılmaktadır. Yani, bir taraf devlet Madde 9'un 3. Fikrasını seçerse, bu Fıkra, Madde 2, Fıkra 2 maksatlarıyla tek bir birim olarak sayılacaktır. Aynı durum bir taraf devlet 8. Maddenin 1. Fikrasının g bendini seçerse de geçerli olacaktır. Bir fıkra veya bentleri birkaç seçenek içeriyorsa, seçeneklerden birinin seçilmesi, Madde 2, Fıkra 2 maksatlarıyla bir bent olarak kabul edilecektir. Örneğin, Madde 8'de, bir taraf devlet, Fıkra 1'in a.iii bendindeki seçeneği seçerse, bu metin bir "bent" olarak kabul edilecektir. Seçeneklerin birbirleri için bir alternatif oluşturmadığı ancak kümülatif olarak kabul edileceği hallerde durum farklı olacaktır. Yani Madde 9'da, bir taraf devlet Fıkra 1'deki a.iii ve a.iv seçeneklerini seçtiğinde, bu metinler Madde 2 anlamında iki bent olarak sayılacaklardır.

46. Bu seçeneklerin amacı bölge ve azınlık dilleriyle ilgili mevcut durumlardaki büyük farklılıkların göz önüne alınmasını mümkün kılacak ilave bir esneklik unsurunun Bildirgeye dahil edilmesidir. Şurası açıktır ki, çok sayıda konuşanın konuştuğu bir bölge diline kolaylıkla uyarlanabilecek bazı hükümler, küçük bir grup insanın konuştuğu bir azınlık dili için uygun olmayabilir. Devletlerin görevi bu seçenekler arasında rastgele bir seçim yapmamak ancak her bir bölge ve azınlık dili için o dilin özelliklerine ve gelişim durumuna en uygun metni aramaktır. Bu alternatif metinlerin amacı, II. Bölümün ilgili madde veya fıkralarının metinlerinde söz konusu alternatiflerin "her bir dilin durumuna uygun bir biçimde" uygulanacağı belirtilerek çok açık bir biçimde ifade edilmiştir. Geniş bir ifadeyle anlatmak gerekirse, bu, diğer ilgili etmenlerin mevcut olmadığı durumlarda, örneğin, bölge veya azınlık dilini konuşanların sayısı ne kadar büyük ve bölge nüfusu ne kadar homojense, o kadar "güçlü" bir seçeneğin benimsenmesi gerekeceğini ve daha zayıf seçeneğin, yalnızca söz konusu dilin mevcut durumu nedeniyle daha güçlü olan seçeneğin uygulanamayacağı durumlarda benimsenmesi gerekeceğini ima etmektedir.

47. O nedenle III. Bölümde her bir dilin spesifik durumuna uyarlanmış, anlamlı bir bütün oluşturan maddelerin seçimi devletlere bağlı olacaktır.

Madde 3 – Pratik uygulamalarla ilgili düzenlemeler

48. Madde 3'te az önce 2. Madde'de açıklanan ilkelerin uygulama usulü anlatılmaktadır. Anlaşmaya imza koyan her bir devlet sözleşmeyi parlamentosundan geçirme, kabul, onay veya katılım belgesinden önce, III. Bölümün uygulanacağı bölge veya azınlık dillerini belirtecek, ikinci olarak da, III. Bölümde seçilen ve her bir dil için uygulanacak olan maddeleri sıralayacaktır. Burada, seçilen maddelerin her biri, mutlaka aynı dil için seçilmiş maddeler olmayabilir.

49. Taraf devlet III. Bölümün uygulanması maksadıyla her hangi bir dil seçmeksizin de sözleşmeyi onaylayabileceğinden, Bildirgenin 2. Maddesi hem II. Bölümün hem de III. Bölümün kabul edilmesini zorlamamaktadır. Bu durumda sadece II. Bölüm uygulanacaktır. Genelde Bildirgenin ruhuna göre, devletlerin, Bildirgenin sağladığı korumanın özünü oluşturan III. Bölümün olanaklarından da faydalanması gerekir.

50. Şurası da aynı şekilde açıktır ki, taraflardan her hangi biri, her hangi bir zamanda, örneğin Bildirgenin III. Bölümündeki maddelerde yer alan hakları ilave bir bölge veya azınlık diline tanıyarak veya topraklarında konuşulan bir dil veya tüm azınlık dilleriyle ilgili olarak Bildirgenin daha önce kabul etmediği maddelerini de kabul ederek yeni yükümlülükler üstlenebilir

51. 3. Maddenin metni, ulusal bir dilin o devletin topraklarının tümünde veya bir bölümünde o devletin resmi dillerinden biri olduğu ve bu dilin, diğer açılardan, diğer resmi dilleri kullanan nüfustan sayı olarak daha az bir grup tarafından konuşulduğundan, Madde 1, Fıkra 1'de tanımlandığı şekliyle bölge veya azınlık dillerinden birinin durumuna benzer bir durumda olduğu bazı üye ülkelerdeki durumları da göz önüne almaktadır. Bir devletin, bunun gibi, daha az kullanılan bir resmi dilin, Bildirgede sağlanan koruma ve yaygınlaştırma tedbirlerinden yararlanmasını istemesi halinde, Bildirgenin bu dil için geçerli olmasını belirleyebilecektir. Bildirgenin bu şekilde resmi bir dil için de uygulanabilmesi, Madde 4, Fıkra 2 dahil olmak üzere, Bildirgenin bütün maddeleri için geçerli olacaktır.

Madde 4 – Mevcut koruma rejimleri

52. Bu madde Bildirge ile birlikte iç hukuk veya uluslararası sözleşmeler uyarınca, konuştukları dil açısından azınlık sayılan gruplara yasal statü verilmesiyle ilgilidir.

53. Belirli diller veya bu dilleri konuşan azınlıklara iç hukukta veya uluslararası anlaşmalarla tanımlanan bir statü verilmişse, Bildirgenin amacının söz konusu hükümlerce sağlanan hak ve teminatları azaltmak olmadığı açıktır. Ancak, Bildirgenin sağladığı koruma diğer enstrümanlarca sağlanırlara ilave olarak sağlanan hak ve teminatlardır. Tüm bu taahhütler yerine getirilirken aynı konuyla ilgili birbiriyle yarışan hükümler olduğunda en fazla ayrıcalık tanıyan hükümler söz konusu azınlıklara veya dillere uygulanmalıdır. Böylece, iç hukukta veya uluslararası taahhütlerde yer alan daha kısıtlayıcı hükümlerin varlığı Bildirgenin uygulanması için bir engel teşkil etmemelidir.

54. Bu maddenin 1. Fıkrası Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin teminat altına aldığı haklarla ilgili spesifik durumu ele almaktadır. Burada amaç, Bildirgenin hükümlerinden herhangi birinin, bireylerin insan haklarına sağlanmış olan korumayı azaltacak şekilde yorumlanmasını ihtimal dışı bırakmaktır.

Madde 5 – Mevcut yükümlülükler

55. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi, Bildirgenin sağlamayı amaçladığı bölge veya azınlık dillerinin korunması ve yaygınlaştırılması ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü çerçevesinde gerçekleşmelidir. Bu maddede bu bakımdan tarafların mevcut yükümlülüklerinin değişmediği açıklanmaktadır. Burada özellikle de, Bildirgeyi onaylayan bir devletin bir bölge veya azınlık diliyle ilgili olarak üstlendiği yükümlülüklerin, söz konusu dile veya o dili kullananlara karşı özel bir ilgisi olan bir devlet tarafından, söz konusu devletin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne zarar verebilecek bir eylem girişimine bahane teşkil edemeyeceği anlatılmaktadır.

Madde 6 – Bilgi

56. Bu maddede yer alan bilgi sağlama yükümlülüğü, yetkili makamların ve ilgili kuruluşların ve bireylerin Bildirgeden kaynaklanan yükümlülüklerden haberdar olmamaları durumunda, Bildirgenin asla tam olarak etkili olamayacağı gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Bölüm II – Hedef ve ilkeler

(Madde 7)

Bildirgede yer alan hedef ve ilkelerin listesi (Madde7, Fıkra 1)

57. Bu maddeler esas itibarıyla hedef ve ilkeleri belirtmekte, kesin uygulama kurallarını içermemektedir. Bu hedef ve ilkelerin bölge ve azınlık dillerinin korunması için gerekli çerçeveyi oluşturduğu düşünülmektedir. Bunlar altı başlık altında ele alınmaktadır.

Bölge ve azınlık dillerinin tanınması (Madde 7, Fıkra 1.a)

58. Burada konu, bu dillerin varlığının ve kullanımının meşruluğunun kabul edilmesidir. Bu tanıma, dilin resmi bir dil olarak kabul edilmesiyle karıştırılmamalıdır. Bir dilin varlığının kabul edilmesi, o dilin spesifik özelliklerinin ve ihtiyaçlarının göz önüne alınıp o dil için eyleme geçilmesinin bir ön koşuludur.

Her bir bölge veya azınlık dilinin coğrafi bölgesine saygı gösterilmesi (Madde 7, Fıkra 1.b)

59. Bildirgede her ne kadar bir bölge veya azınlık dilinin coğrafi bölgesiyle, buna uygun bir coğrafi bölge idari oluşumu arasında bir tutarlılık olmasının arzu edilebilir olduğu düşünülse de, nüfus yerleşme kalıplarının çok karmaşık olması ve coğrafi bölge idari birimlerinin belirlenmesinin haklı olarak dil kullanımından başka mülahazalara da bağlı olması nedeniyle, bu hedefe bütün durumlarda ulaşamayacağı açıktır. Buna uygun olarak da Bildirgede bir bölge veya azınlık dilinin coğrafi bölgesinin her durumda bir idari birime tekabül etmesi talep edilmemektedir.

60. Öte yandan Bildirgede bir dilin kullanılmasını veya yaşamasını daha güçleştirmeye veya dil topluluğunu bir dizi idari veya coğrafi birim arasında parçalamaya yönelik coğrafi bölünmeler yaratan uygulamalar kınanmaktadır. Eğer idari birimler bir bölge veya azınlık dilinin mevcudiyetine göre uyarlanamıyorsa, bunlar en azından tarafsız kalmalı ve dil üzerinde olumsuz bir etki yaratmamalıdır. Özellikle de yerel veya bölgesel yönetimler bu dillerle ilgili sorumluluklarını yerine getirebilecek konumda olmalıdırlar.

Bölge veya azınlık dillerinin yararına pozitif girişimlerde bulunma ihtiyacı (Madde 7,Fıkra 1.c ve d)

61. Günümüzde çeşitli bölge veya azınlık dillerinin zayıf konumu nedeniyle bu dillere karşı ayrımcılığın yasaklanması söz konusu dillerin yaşatılabilmesi için tek başlarına yeterli değildir. Bu diller için pozitif bir destek sağlanmalıdır. 1.c. fıkrasında bu fikir açıklanmaktadır. Bu fıkroda bölge veya azınlık dillerini nasıl yaygınlaştıracaklarını belirleme devletlere bırakılmakla birlikte, Bildirgede bu gibi eylemlerin çok kararlı eylemler olmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

62. Ayrıca,1.d fıkrasında belirtildiği gibi, bu yaygınlaştırma gayreti, bölge veya azınlık dillerinin gerek sözlü gerekse yazılı olarak, sadece özel yaşamda ve bireysel durumlarda değil, aynı zamanda toplum hayatında da, yani kurumlar, sosyal etkinlikler ve ekonomik yaşamda da serbestçe kullanılma imkanlarını destekleyecek girişimleri içermelidir. Bir bölge veya azınlık dilinin kamusal bağlamda nasıl bir yer işgal edeceği kuşkusuz o dilin özelliklerine bağlı olacak ve dilden dile farklılıklar gösterecektir. Bildirgede bu açıdan kesin hedefler ortaya konmamakta ancak bir yaygınlaştırma gayreti çağrısı yapılmaktadır.

Bölge veya azınlık dillerinin öğretimi ve öğreniminin teminat altına alınması (Madde 7, Fıkra 1.f ve h)

63. Bölge veya azınlık dillerinin sürdürülmesi ve korunmasında hayati bir etmen de bu dillere eğitim sisteminde verilen yerdir. Bildirge II. Bölümde bu ilkeyi vurgulayarak uygulama tedbirlerini devletlere bırakmakla yetinmektedir. Bununla birlikte Bildirgede bölge veya azınlık dillerinin “eğitim sisteminin tüm uygun evrelerinde” yer almasını talep etmektedir. Bölge veya azınlık dillerinin öğretilmesine ilişkin düzenlemeler kuşkusuz ilgili eğitim düzeyine göre farklılıklar gösterecektir. Özellikle bazı durumlarda bölge veya azınlık “dilinde” öğretim yapılması gerekirken diğer bazı durumlarda da sadece söz konusu “dil” öğretilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekecektir. Burada sadece, bölge veya azınlık dilinin söz konusu dile

özgü özellikleri nedeniyle, uygun olmayan bir düzeyde öğretilmesi göz önüne alınmayabilir.

64. 1.f fıkrasında dilin bir iletim vasıtası olarak ele alınıp, o dilde öğretim yapılmasının veya söz konusu dilin bir dil olarak öğretilmesi ve bu öğretimin güvenceye alınmasından söz edilirken, 1.h fıkrasında bölge veya azınlık dilleriyle ilgili çalışma ve araştırmaların -- bu tür çalışmalar dillerin kelime hazinesi, gramer ve söz diziminin geliştirilmesi için elzem olduğundan -- bir üniversitede veya benzer bir ortamda yapılmasına değinilmektedir. Bu tür çalışmaların desteklenmesi, bölge veya azınlık dillerinin kendi doğal gelişimlerini teşvik etmek üzere bu dillerin yaygınlaştırılmasına yönelik genel çabaların bir parçasıdır.

Bölge veya azınlık dillerini konuşamayanlara bu dillerle ilgili bilgi edinmeleri için sağlanan kolaylıklar (Madde 7, Fıkra 1.g)

65. Bölge veya azınlık dillerini konuşanlar kendi kişisel yararları için resmi dili bilmeleri gerektiğinin bilincindedirler. Bununla birlikte, giriş bölümünde kültürler arası diyaloga ve çok dilliliğe verilen öneme paralel olarak çeşitli dilleri bu şekilde kabul etme ruhunun yalnızca bölge veya azınlık dillerini konuşanlarla sınırlı kalmaması arzu edilmektedir. Dil grupları arasında iletişim ve anlayışın kolaylaştırılması için, bölge veya azınlık dilinin konuşulduğu coğrafi bölgeler bulunması durumunda, taraflar söz konusu dili ana dilleri olarak konuşmayanlara, arzu ettikleri takdirde bu dili öğrenmeleri için gerekli kolaylıkları sağlamaya davet edilirler.

66. Bazı ülkelerde ilgili makamların amacının bölge dilinin bölgede normal olarak ve genellikle konuşulan dil olmasını görmek olduğu ve bu dilin ana dili söz konusu dil olmayanlar tarafından da bilinmesini sağlamak için tedbirler alındığı çok iyi bilinmektedir. Böyle bir politika Bildirgeye ters düşmemekle birlikte 1.g fıkrasının maksadını oluşturmamaktadır. Bu fıkrada sadece dil grupları arasında daha fazla geçirgenlik sağlanması amaçlanmaktadır.

Bir bölge veya azınlık dili konuşan gruplar arasındaki ilişkiler (Madde 7, Fıkra 1.e ve i)

67. Birlikte dillerinin korunmasına ve zenginleştirilmesine katkı sağlayabilmeleri için, aynı bölge veya azınlık dilini konuşanlar arasında kültürel ilişkiler ve genelde ilişkilerini geliştirme imkanlarının olması gereklidir. Bildirge işte bu amaçla, parçalanmış yerleşme düzenlemelerini, bir devlet içinde idari bölünmeleri veya bu tür grupların farklı devletlerde yaşamalarının aralarındaki ilişkiler önünde engel oluşturmasını önlemeye çalışmaktadır.

68. Şurası kabul edilmelidir ki, bir bölge veya azınlık dilini konuşanlar arasındaki bu ortak kimlik diğer sosyal gruplar nezdinde dışlanmak veya marjinalleştirilmek şeklinde olumsuz bir yansıma bulmamalıdır. Farklı bölge veya azınlık dilleri arasında kültürel ilişkilerin geliştirilmesi hedefi, o nedenle hem kültürel zenginleşme hem de devletin tüm grupları arasında daha fazla anlayış sağlama gayesine hizmet etmektedir.

69. 1.i Fıkrası buna bir boyut daha ilave etmektedir: o da, aynı veya benzer bölge veya azınlık dillerini konuşan grupların birkaç devlete yayıldığı hallerde bu tür ilişkilerin ulusal sınırların da ötesine geçebilmesi düşüncesidir. Tanımları itibarıyla bölge veya azınlık dilleri ilgili devlette nispeten az sayıda insan tarafından konuşulmaktadır. Kültürel alanda karşılıklı bir zenginleşme sağlamak üzere, söz konusu küçük grup, sınırlarının ötesinde, kendileriyle aynı veya benzer dili konuşanların sahip olduğu kültürel kaynaklara bel bağlayabilme ihtiyacı içinde olabilirler. Bu husus özellikle de bir devletteki bölge dilinin diğer devletteki büyük bir kültür diline tekabül etmesi ve hatta ulusal dili olması ve sınır ötesi işbirliğinin, bölge dil topluluğunun daha yaygın olan dildeki kültürel etkinlikten yararlanabildiği durumlarda önemlidir. Devletler bu tür ilişkilerin meşruiyetini kabul etmeli ve her devletin beklediği sadakat açısından şüpheli bulmamalı veya bunu toprak bütünlüklerine karşı bir tehdit olarak görmemelidir. Bir dil grubu, parçası olduğu devlette böyle bir grup olarak kabul edildiğinde ve komşu topluluklarla kültürel temasları engellenmediğinde kendisini söz konusu devletle çok daha bütünleşmiş hissedecektir.

70. Bununla birlikte bu tür sınır ötesi alışverişleri gerçekleştirmede en uygun düzenlemelerin

yapılmasında devletler, özellikle de bu devletlerin bazılarının karşı karşıya olduğu iç ve uluslararası kısıtlamalar göz önüne alındığında, özgür bırakılmıştır. III. Bölümdeki Madde 14'te daha ayrıntılı taahhütler yer almaktadır.

Ayrımcılığın ortadan kaldırılması (Madde 7, Fıkra 2)

71. Bölge veya azınlık dillerinin kullanımıyla ilgili ayrımcılığın yasaklanması bu dilleri konuşanlar için asgari düzeyde bir koruma sağlamaktadır. O nedenle taraflar bölge veya azınlık dillerinin kullanımını olumsuz yönde etkileyen, bu dillerin sürdürülmesini veya gelişimini tehlikeye düşüren tedbirleri ortadan kaldırmayı deruhte ederler.

72. Ancak bu fıkradan maksat, diller arasında mutlak bir eşitlik sağlamak değildir. Fıkranın metninde belirtildiği gibi ve özellikle de "haklı gösterilemeyecek" ifadesinin metne dahil edilmesinin de gösterdiği gibi, bölge ve azınlık dillerine ilişkin politikaların izlenmesinde, diller arasında bazı farklar gözetilebileceği gerçeği Bildirgenin ruhuna uygundur. Özellikle de her bir devletin ulusal veya resmi dilin kullanılması konusunda olumlu tavır alması, sırf aynı tedbirlerin kendilerinin yararına alınmaması nedeniyle bölge dillerine karşı bir ayrımcılık oluşturmaz. Ancak bu tür tedbirler bölge veya azınlık dillerinin sürdürülmesi veya geliştirilmesi önünde bir engel oluşturmamalıdır.

73. Aynı zamanda, tam da resmi dillerle bölge veya azınlık dilleri arasında farklar olması ve bölge veya azınlık dillerini kullananların sıklıkla dezavantajlı durumda olmaları nedeniyle, Bildirge bu dillerin korunması ve yaygınlaştırılması için pozitif tedbirlerin gerekli olabileceğini kabul etmektedir. Tedbirlerin bu amaçla alınması ve sadece diller arasında bir eşitlik sağlamaya çalışması koşuluyla, söz konusu tedbirler ayrımcı tedbirler olarak görülmemelidir.

Dil grupları arasında karşılıklı saygı ve anlayışın yaygınlaştırılması (Madde 7, Fıkra 3)

74. Bölge veya azınlık dillerine saygı ve bu dillere karşı bir hoşgörü ruhunun geliştirilmesi devlet içindeki çok dillilik durumuyla ilgili bir anlayış oluşturma genel kaygısının bir parçasıdır. Bu hoşgörü ruhu ve kabul ediciliğin eğitim sistemi ve medya kanalıyla geliştirilmesi, bölge veya azınlık dillerinin pratik uygulamalar içinde korunmasında önemli bir etmendir. Kitle haberleşme vasıtalarının bu amaçlara ulaşmak üzere teşvik edilmesi haklı gösterilemeyecek bir devlet etkisi oluşturmaz. Kuşkusuz, insan haklarına saygı, azınlıklara hoşgörü ve nefret duygularının tahrik edilmesinden kaçınılması hedefleri Avrupa devletlerinin çoğunun medyaya empoze etmekten çekinmeyeceği yükümlülüklerdir. Aynı ruhla, bölge veya azınlık dillerini konuşanlar için de bu ilke, onların da çoğunluk dillerine ve kültürlerine karşı kabul edici olmalarını sağlayan önemli bir unsurdur.

Bölge veya azınlık dillerinin çıkarlarını temsil eden kurumların oluşturulması (Madde 7, Fıkra 4)

75. CAHLR her bir ülkede kamu makamlarının bölge veya azınlık dillerini konuşanların kendilerinin ifade ettikleri ihtiyaç ve arzularını dikkate alan devlet mekanizmalarının bulunmasının önemli olduğunu düşünmüştür. Bunun sonucunda da, CAHLR her bir bölge veya azınlık dili için o dilin çıkarlarını ulusal düzeyde temsil etmekle sorumlu, bu dili yaygınlaştırmaya yönelik pratik tedbirler alan ve söz konusu dille ilgili olarak Bildirgenin uygulanmasını izleyen bir destek kurumu oluşturulmasını önermiştir. Buradaki "gerektiğinde" ifadesi, diğer hususların yanı sıra, bu gibi kurumların şu veya bu şekilde halihazırda mevcut olması durumunda, devletlerce bu kurumların mükerrer olarak yeniden oluşturulmasının teşvik edilmek istenmediğini göstermektedir.

Bildirge ilkelerinin bölge dili olmayan dillere uygulanması (Madde 7, Fıkra 5)

76. Bildirge her ne kadar esas itibarıyla ilgili devletin tarihsel olarak belirli bir coğrafi bölgesiyle tanımlanan dillerle ilgiliyse de, CAHLR kesin bir coğrafi bölge tabanı olmayan ancak ilgili devlette geleneksel olarak konuşulan dilleri de göz ardı etmek istememiştir.

77. Bununla birlikte, II. Bölümde yer alan bir dizi ilke ve hedefin coğrafi bölge temelinde uygulanması ve bunların coğrafi kapsamının tanımını yapmadan uygulamaya yönelik tedbirler alınmasının pratikteki güçlüğü nedeniyle, söz konusu maddelerin bazı ayarlamalar yapmadan bölge dili olmayan dillere uyarlanması mümkün değildir. O nedenle de Fıkra 5'te, söz konusu maddelerin bu dillere ancak mümkün olduğunda uygulanabileceği esası yer almaktadır.

78. 1'ile 4.Fıkralardaki hükümlerin bazıları bölge dili olmayan dillere herhangi bir güçlük olmaksızın uygulanabilmektedir. Bunlar, söz konusu dillerin tanınması, bu dillere karşı bir saygı ortamının yaratılmasına yönelik tedbirlerin alınması, bu dillere karşı bir anlayış ve hoşgörünün oluşturulması, bu dillere karşı ayrımcılığın yasaklanması ve bunlara pozitif destek verilmesine ilişkin eylemlerde bulunulması, bu dilleri konuşan grupların devlet içinde ve yurt dışında birbirleriyle bağlantılar kurma olanaklarının oluşturulması ve dil araştırma ve çalışmalarının desteklenmesi şeklinde sıralanabilir. Öte yandan bölge dili olmayan dillere, idari bölünmeler ve bu dili konuşmayanlara o dille ilgili bilgi edinmeleri için sağlanacak kolaylıklarla ilgili maddelerin uygulanması, söz konusu tedbirler sadece spesifik bir coğrafi bölge dahilinde alınabileceğinden uygulanamayacaktır. Son olarak da, bölge dili olmayan bu dillerin öğretilmesi ve üzerinde çalışmalar yapılması ve bunların kamu yaşamında kullanılmasının yaygınlaştırılması hedefleri de, pratik mülahazalarla, ancak belirli ayarlamalar yapıldıktan sonra uyarlanabilecektir.

Bölüm III – Madde 2, Fıkra 2 altında yapılan taahhütlere uygun olarak bölge veya azınlık dillerinin kamusal yaşamda kullanılmasını yaygınlaştırmaya yönelik tedbirler

Madde 8 – Eğitim

79. Bu maddenin 1. Fıkrasında yer alan hükümler sadece her bir bölge veya azınlık dilinin kullanıldığı coğrafi bölgeyle ilgilidir. Bunlar aynı zamanda “bu dillerden her birinin durumuna göre” uygulanacaktır. Yukarıdaki Madde 2, Fıkra 2'ye atıfta bulunurken belirtildiği gibi, a ile f fıkralarındaki hangi seçeneğin hangi dil için kabul edileceği bağlamda, “bu dillerden her birinin durumuna göre” ifadesi özellikle anlamlıdır.

80. “Ve devletin resmi dilinin/dillerinin öğretilmesiyle ilgili haklar saklı kalmak kaydıyla” ifadesi, Madde 8, Fıkra1'in hükümlerinin – ve özellikle de a ile f Fıkralarının her birinin ilk seçeneklerinin—çoğunluğun konuştuğu dilin öğretilmesinin hariç tutulması şeklinde yorumlanma olasılığını ortadan kaldırma amacını taşımaktadır. Böylesine bir dil gettoları oluşturma eğilimi, giriş bölümünde vurgulandığı gibi, kültürler arası diyalog ve çok dillilik ilkelerine aykırı olur ve ilgili grupların çıkarlarına zarar verir. Bildirgenin daha az yaygın olan dillere uygulandığı ülkelerin özel koşullarında, bu ifade 1. Fıkra hükümlerinin diğer resmi dillerin öğretilmesi hakkını saklı tuttuğu şeklinde yorumlanmalıdır.

81. Madde 8 çeşitli eğitim kademeleriyle ilgilidir: okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim, teknik ve meslek okulu, üniversite ve yetişkin eğitimi. Bu kademelerin her biri için her bir bölge veya azınlık dilinin durumuna göre farklı seçenekler sunulmuştur.

82. Bazı fıkralarda “yeterli olduğu düşünülen sayıda” ifadesi kullanılmaktadır. Bu ifadeyle, söz konusu dil grubunun durumunun, sınıf oluşturmak için gerekli asgari sayıya ulaşmayı güçleştirdiği durumlarda, kamu makamlarından ilgili tedbirleri almalarının istenemeyeceği kabul edilmektedir. Öte yandan da bu ifadeyle, bölge veya azınlık dillerinin özel koşulları göz önüne alındığında, sınıf oluşturmak için gerekli olan normal kotanın esnek bir biçimde uygulanabileceği ve daha az sayıda öğrencinin “yeterli kabul edileceği” anlatılmaktadır.

83. C ve d fıkralarındaki iv. seçeneğinde kullanılan ifadeler, gerek erişkin yaşı gerekse eğitimin sona erdiği yaş açılarından ulusal koşulların farklılık gösterdiğini göz önüne alacak şekilde kaleme alınmıştır. Bu şartlara bağlı olmak üzere, dikkate alınması gereken istekler ya çocukların kendi istekleri ya da ailelerinin istekleri olacaktır.

84. Orta öğretim ile mesleki öğretim arasında bir fark gözetilmeyen ve mesleki eğitimin bir tür orta öğretim olarak kabul edildiği eğitim sistemlerinin varlığı bilinmektedir. Bununla birlikte, c ve d fıkralarında yapılan ayrımla mesleki eğitim sistemleri arasındaki fark göz önüne alınmaktadır. Özellikle de, mesleki eğitimin çoğunlukla çıraklık eğitimi şeklinde yapıldığı ve o nedenle de bölge veya azınlık dilleri lehine tedbirlerin uygulanmasının zor olduğu ülkelerde, bu ayrım taraflara genel orta öğretim alanında en azından daha sıkı koşulları kabul etme fırsatı sağlar.

85. Üniversite ve yetişkin eğitimi ile ilgili maddeler, bölge veya azınlık dilinde eğitim ile o dilin bir eğitim konusu olarak öğretilmesi arasında bir seçenek sunma bakımından, diğer eğitim kademeleriyle karşılaştırılabilir niteliktedir. Ayrıca, okul öncesi eğitimle ilgili olarak kamu yetkililerinin ilgili eğitim türü konusunda doğrudan bir yetkinlikleri olmaması halinde bir başka çözüm sunulmaktadır. Bazı devletlerde, bir bölge veya azınlık dilini konuşan sayısı 'o dilde eğitim' veya 'o dilin öğretimi' için üniversite eğitimi sağlama açısından yetersiz bulunabilir. Bu bağlamda, diplomaların tanınması açısından yapılan gerek özel gerekse genel bir anlaşmayla, bölge veya azınlık dili konuşanının, aynı dilin konuşulduğu başka bir devlet üniversitesinden aldığı üniversite diplomasının tanındığı ülkeler örnek olarak verilmiştir.

86. 1.g fıkrasının amacı bölge veya azınlık dillerinin kültürel bağlamlarından yalıtılmış olarak öğretilmemesi kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu diller sıklıkla farklı bir tarih ve spesifik geleneklerle ilgili dillerdir. Tarih ve bölge veya azınlık kültürü Avrupa mirasının bir unsurunu oluşturur. O nedenle, ilgili dilleri konuşmayanların da bu dillere erişimi arzu edilir.

87. Bir devlet bir bölge veya azınlık dilinin öğretilmesini üstlendiğinde, bununla ilgili gerekli finansman, personel ve öğretim yardımcı araçlarının mevcudiyetini sağlamalıdır. Bu gerekli sonucun Bildirgede belirtilmesine gerek yoktur. Ancak personel söz konusu olduğunda, personelin yetkinliği ve o nedenle de eğitimleri gündeme gelmektedir. Bu temel bir unsur olduğundan, konuyla ilgili özel bir hüküm 1.h fıkrasına dahil edilmiştir.

88. Öğretimin ve daha da spesifik olarak okul sisteminin temel önemi göz önüne alındığında, CAHLR bu alanda neler yapıldığını izlemek üzere spesifik bir kuruluşun sağlanmasının gerekli olduğunu mülahaza etmiştir. Bu tedbir denetim kurumunun özellikleri 1.i fıkrasında belirtilmemektedir. Bu kurum bir eğitim yetkili kurumu veya bağımsız bir kurum olabilir. Bu işlev aynı zamanda Bildirgenin Madde 7, Fıkra 4'ünde söz edilen kuruma da verilebilir. Her halükarda Bildirgeye göre izleme bulguları kamuya paylaşılmalıdır.

89. Bildirge normal olarak bölge veya azınlık dillerinin korunmasını, bu dillerin geleneksel olarak konuşulduğu coğrafi bölgeyle sınırlı tutmaktadır. Ancak Madde 8'in 2. Fıkrasında bu kurala bir istisna getirilmektedir. Bu maddenin nedeni çağımızdaki mobilitenin getirdiği koşullarda, coğrafi bölge ilkesinin bir bölge veya azınlık dilinin korunmasında, uygulamada artık etkin bir koruma sağlayamayabileceği düşüncesidir. Özellikle de bu dilleri konuşanların önemli bir bölümü büyük şehirlere göç etmiştir. Ancak, bölge veya azınlık dilleriyle ilgili eğitimin bu dillerin geleneksel coğrafi bölgeleri dışında sağlanması konusunda, Madde 8, Fıkra 2 üstlenilecek yükümlülükler açısından esnek bir dille kaleme alınmış olup, ayrıca bu hüküm söz konusu tedbirin sadece ilgili dili kullanan sayısı yeterli gerekçeyi oluşturduğunda uygulanacaktır.

Madde 9 – Yargı makamları

90. Bu maddenin 1. Fıkrası, bölge veya azınlık dilini kullanan oturan sayısının, söz konusu tedbirler için yeterli gerekçeyi oluşturduğu yargı bölgeleri için geçerli olacaktır. Bu kural Bildirgenin çoğu maddesine tekabül eden genel bir kural olup, geleneksel olarak kullanıldıkları coğrafi bölgedeki bölge veya azınlık dillerinin korunmasıyla ilgilidir. Bölge veya azınlık dilinin kullanıldığı coğrafi bölgenin dışında yer alan daha üst mahkemeler açısından, yargı sisteminin özelliklerini ve mahkemeler arasındaki hiyerarşiyi göz önüne almak devletlerin takdirine bırakılmıştır.

91. Madde 9, Fıkra 1'in giriş cümlesinde kullanılan ifade de, CAHLR'nin, bölge veya azınlık dillerine yönelik kolaylıkların muhtemel bir yanlış kullanımı durumunda, tarafların eşitliği ve yargı sürecindeki gereksiz gecikmelerden kaçınılması gibi, yargı sisteminin temel ilkelerini koruma kaygısını yansıtmaktadır. Bununla birlikte bu geçerli kaygı, taraflardan birinin bu maddeye ilişkin yükümlülüklerinde genel bir kısıtlamaya gerekçe oluşturmaz. Dahası, sunulan olanakların suiistimali münferit vakalarda hakim tarafından belirlenecektir.

92. Ceza, hukuk ve idari davalar arasında bir fark gözetilecektir ve bunlara ilgili olarak sunulan seçenekler her davanın özelliklerine göre uyarlanacaktır. "ve/veya" deyiminin de ifade ettiği gibi, bu seçeneklerden bir bölümü kümülatif olarak benimsenebilecektir.

93. Madde 9, Fıkra 1'in hükümleri mahkemelerdeki dava süreciyle ilgilidir. Her bir devletteki yargı idaresiyle ilgili özel düzenlemelere bağlı olmak üzere, "mahkeme" deyimini yerine göre, yargı işlevi gören diğer kurumları kapsayacak şekilde anlaşılacaktır. Bu özellikle de c bendi için geçerlidir.

94. Madde 9, Fıkra 1'in a,b ve c bentlerinde "davanın bölge veya azınlık dillerinde görülmesi" ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden maksat, her halükarda, mahkemede ve bu dili kullanan tarafın katıldığı duruşmalarda ilgili bölge veya azınlık dilinin kullanılmasıdır. Bununla birlikte, kendi yargı sisteminin özelliklerinin ışığında "davanın görülmesi" ifadesinin kesin kapsamını saptamak her bir devletin kendisine bırakılmıştır.

95. Tarafların sanığın kendi bölge veya azınlık dilini kullanma hakkını temin etmeyi taahhüt ettiği Fıkra 1.a.ii'de sanığın haklarının da ötesine geçilerek, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Madde 6, Fıkra 3.e'sinde belirtildiği gibi, sanığın mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı hallerde bedelsiz olarak bir tercümanın hizmetlerinden yararlandırılması öngörülmektedir. B.ii ve c.ii bentlerinde olduğu gibi, bu husus, bir bölge veya azınlık dili konuşanın resmi dili konuşabilmesine rağmen, kendisini mahkemede savunması gerektiğinde, duygusal olarak kendisini en yakın hissettiği veya daha akıcı bir şekilde konuşabildiği dilde ifade edebilmesi mülahazasına dayandırılmaktadır. O nedenle, bu maddenin sadece pratik uygulamalar için gerekli olan durumlara kısıtlanması Bildirgenin maksadına ters düşecektir. Öte yandan bu maddenin olayın sadece insan hakları boyutunun ötesine geçerek, sanığa özgür bir seçenek tanınması ve sanığın kararı gereğince kendisine bir takım kolaylıkların sağlanmasını gerektirdiğinden, bunu kabul edip etmeme ve bu hükmün uygulamasını belirli yargı bölgeleriyle sınırlama hususunda devletlere bir takdir yetkisi bırakmanın makul olacağı düşünülmüştür.

96. 1.d fıkrasından maksat, Madde 9, Fıkra 1.b ve c'nin uygulanması sonucunda gerekecek yazılı veya sözlü çeviri hizmetinin bedelsiz olarak karşılanacağı belirtilmesidir. Bu fıkrayı seçmeyen devletler açısından, bu sorunu mevcut yasal hükümlerle veya bölge veya azınlık dillerinin yaygınlaştırılması ihtiyacını göz önüne alan yeni ve spesifik hükümler benimseyerek çözmek ilgili devletlerin takdirine bırakılmıştır. Bunun sonucunda da belli bir durum için söz konusu giderler, istekte bulunan şahıs tarafından tümüyle veya kısmen paylaşılacak veya taraflar arasında paylaşılacak vb. dir.

97. Fıkra 2 bir bölge veya azınlık dilinde yazılmış yasal belgelerin geçerliliğiyle ilgilidir. Fıkroda, yasal bir evrakın geçerli olabilmesi için gerekli tüm koşullar belirtilmeyip, sadece bir belgenin bir bölge veya azınlık dilinde hazırlanmış olmasının söz konusu belgenin geçerliliğini reddetmek için yeterli gerekçeyi

oluşturmayacağıının belirtilmesiyle yetinildiğinden, bu fıkranın kapsamı aslında sınırlıdır. Ayrıca, bu fıkra bir devletin böyle durumlarda örneğin resmi dilde yazılmış bir doğrulama sertifikası çözümü gibi ilave formaliteler oluşturmasını da engellemektedir. Fıkra 2.b'de bölge veya azınlık dilini kullanan tarafça ortaya konan belgenin içeriğinin, doğrudan veya dolaylı olarak (ilan, devlet bilgilendirme servisi vb.) bölge veya azınlık dilini bilmeyen diğer tarafa veya ilgili üçüncü taraflara onların anlayabilecekleri bir formda bildirmelerinin gerekli olduğunu ima etmektedir.

98. Madde 9, Fıkra 2, kullanılacak dil sorunun her bir sözleşme ve antlaşmada açık bir şekilde ele alındığı sözleşme ve antlaşmaların uygulanmasıyla ilgili haklar saklı kalacak şekilde uygulanacaktır.

99. Fıkra 3 yasal metinlerin bölge veya azınlık dillerine çevirisiyle ilgilidir. "Başka bir biçimde sağlanmadıkça" ifadesi metnin halihazırda başka bir devletin resmi dili olan benzer veya aynı dile daha önceden çevrilmiş olması nedeniyle bölge veya azınlık dilinde zaten mevcut olmasına atıfta bulunmaktadır.

Madde 10 – İdari makamlar ve kamu hizmetleri

100. Bu maddeden maksat bölge veya azınlık dili konuşanlarına, kendi ifade tarzlarına saygı gösteren koşullarda vatandaşlık haklarını kullanmalarına ve yurttaşlık görevlerini yapmalarına olanak sağlamaktır.

101. Bu maddeler esas itibarıyla kamu yetkilileriyle bölge veya azınlık dilini kullananlar arasındaki iletişimi iyileştirecek şekilde düzenlenmişlerdir. Sosyal ve kültürel durumların, bu dilleri kullanan insanların büyük bölümünün iki dilli olmasını ve kamu makamlarıyla iletişim kurmak için resmi dili kullanabilmelerini mümkün kılacak şekilde geliştiği doğrudur. Bununla birlikte söz konusu makamlarla ilişkilerde bölge veya azınlık dillerinin kullanımına izin verilmesi bu dillerin statüsü ve gelişimi açısından ve ayrıca sübjektif bir bakış açısından çok temel bir konudur. Kuşkusuz, bir dil yetkili makamlarla iletişimden tamamen yasaklanırsa, bu şekilde reddedilmiş olacaktır çünkü dil bir kamusal iletişim aracıdır ve sadece özel ilişkiler alanına indirgenemez. Ayrıca, bir dilin siyasi, yasal veya idari alana erişimi sağlanmazsa, o dil o alandaki terminoloji potansiyelini giderek kaybedecek ve toplum hayatının tüm yanlarında kendini ifade edemeyen "engelli" bir dil haline gelecektir.

102. Madde 10'da kamu makamlarınca yapılan eylemler üç kategoride ele alınmaktadır:

- Devletin idari makamlarının eylemleri: yani kamu makamlarının özellikle de kamusal öncelikleri veya yetkileri normal yasalara göre uygulama şeklindeki geleneksel faaliyetleri (Fıkra 1),
- Yerel ve bölgesel yönetimlerin eylemleri, yani özerk yönetim yetkisi olan genel ulusal kademe altında yer alan bölge yetkililerinin eylemleri (Fıkra 2),
- Gerek kamu gerekse özel hukuka göre hizmet sağlayan ve kamu kontrolü altındaki kurumların eylemleri: posta hizmetleri, hastaneler, elektrik, ulaşım vb. gibi (Fıkra 3).

103. İlgili makam veya kurumların özellikleri ile ilgili uygun uyarlamalar yapılarak her alanda dille ilgili durumların çeşitliliği göz önüne alınmıştır. Bazı durumlarda bölge veya azınlık dilinin özellikleri bu dilin "yarı-resmi" bir dil olarak tanınmasına izin vermekte, böylece o dil kendi coğrafi alanında işler bir dil veya kamu makamlarının normal iletişim vasıtası haline gelmektedir. (bölge veya azınlık dilini konuşmayan şahıslarla temasta normal olarak resmi dile veya en geniş anlamda konuşulan dile dönüşmektedir) Buna alternatif olarak, söz konusu dil en azından bu makamların kendilerine bu dille hitap eden şahıslarla ilişkilerinde kullanılabilir. Ancak bir bölge veya azınlık dilinin objektif durumunun bu tür çözümleri imkansız kılması halinde, ilgili dili konuşanların konumunu emniyete alacak asgari yükümlülükler sağlanmaktadır: bunlar bölge veya azınlık dilinde sözlü veya yazılı başvurular yapılması veya bu dilde dokümanların yasal olarak bölge veya azınlık dilinde sunulması ancak aynı dilde cevap verme yükümlülüğünün olmaması gibi yükümlülüklerdir.

104. Fıkra 1 ve 3'te tarafların yükümlülükleri "makul bir biçimde mümkün olduğunda" ifadesiyle nitelenmektedir. Bu koşul, taraflara Madde 2, Fıkra 2 ve 3, Fıkra 1'de verilen, her bir dille ilgili olarak,

Bildirgenin III. Bölümündeki bazı hükümleri yükümlülüklerine dahil etmeme olanağının kullanılmasının yerini alma amacını taşımamaktadır. Ancak, söz konusu koşul, bazı tedbirlerin finansman, personel veya eğitim açılarından önemli sonuçlar doğuracağı gerçeğini göz önüne almayı amaçlamaktadır. Belirli bir dille ilgili olarak belirli bir maddenin kabulü, söz konusu girişimin etkili olabilmesi için kaynak ayrılmasını ve idari düzenlemeler yapılmasını gerekli kılacaktır. Bununla birlikte, maddenin tümüyle ve koşulsuz uygulanmasının gerçekçi olmadığı veya henüz gerçekçi olmadığı durumlar söz konusu olabilir. “makul bir biçimde mümkün olabildiğinde” ifadesiyle taraflara ilgili maddelerin uygulanmasında, münferit vakalarda bu şartların mevcut olup olmadığını belirleme olanağı tanınmaktadır.

105. Fıkra 2’deki koşullar ve özellikle de tarafların “izin verme ve/veya teşvik etme” yükümlülüğü, yerel ve bölgesel yönetim ilkesinin göz önüne alınması maksadıyla dahil edilmiştir. Bu ifade, yurttaşlara en yakın konumdaki kamu yönetimlerini ilgilendiren söz konusu maddelerin uygulanmasına daha az önem verildiği anlamına gelmez. Daha genel olarak CAHLR Bildirge hükümlerinin bazılarının uygulanmasının yerel veya bölgesel yönetimlerin yetkinlikleri arasında yer aldığı ve bunların ilgililer için önemli maliyetler getireceğinin bilincindedir. Taraflar, Bildirgenin uygulanmasının Avrupa Yerel Yönetimler Özerkliği Bildirgesinde (Şartı) tanımlanan yerel yönetim özerkliğine ve özellikle de “Yerel yönetimler ulusal ekonomi politikası dahilinde kendilerine ait finansal kaynaklara sahip olacaklar ve bu kaynakları yetkileri dahilinde özgürce kullanacaklardır” şeklindeki Madde 9, Fıkra 1’e saygı gösterilmesini temin etmelidirler.

106. Fıkra 2.a’da bölge veya azınlık dillerinin bölgesel veya yerel yönetimler “çerçevesinde” kullanılmasını öngörmektedir. Bu formülden maksat bölge veya azınlık dilinin ilgili yönetimce işleyen bir dil olarak kullanılabilmesine işaret etmektir. Ancak, bölge veya azınlık dilinin merkezi hükümetle iletişim sırasında kullanılabilmesi anlamına gelmez.

Madde 11 – Medya

107. Bölge veya azınlık dillerinin medyada sağlayabilecekleri süre ve alan, güvenceleri için hayati önem taşır. Günümüzde hiçbir dil, yeni kitle iletişim araçlarına erişim sağlamadıkça etkisini sürdüremez. Kitle iletişim araçlarının tüm dünyadaki gelişimi ve teknolojinin ilerlemesi daha az konuşulan dillerin zayıflamasına yol açmaktadır. Ana medyada ve özellikle de televizyonda izleyici kitlesinin büyüklüğü genellikle belirleyici faktördür. Ancak bölge ve azınlık dilleri küçük bir kültürel Pazar oluşturmaktadırlar. Yayın teknolojisinde kendilerine sunulan yeni fırsatlara rağmen, medyaya ulaşmaları için kamu desteğine sahip olmaları gerektiği bir gerçektir. Ancak medya kamu müdahalesinin sınırlı olduğu ve yönetmeliklerle yapılan girişimlerin pek etkili olmadığı bir alandır. Kamu yetkilileri bu alanda esas itibarıyla teşvikler ve yardım sağlayarak etkili olmaktadır. Bölge veya azınlık dillerine bu teşvikin ve yardımın sağlanabilmesi amacıyla Bildirge devletlerden çeşitli kademelerde yükümlülükler üstlenmesini istemektedir.

108. Bu maddede sağlanan tedbirler söz konusu coğrafi alanlar içinde kalan bölge veya azınlık dilleri konuşanlarının yararına olan tedbirlerdir. Bununla birlikte, diğer maddelerin oluşumundan farklı olan bu maddedeki ifadeler özellikle de odyo-vizüel medyanın özel mahiyetini dikkate almaktadır. O nedenle de, tedbirler belirli bir coğrafi bölgeye yönelik olarak alınsa bile etkileri bu bölgenin çok ilerisine ulaşabilir. Öte yandan, bu tedbirler, söz konusu bölgede yaşayanlara yarar sağlamak kaydıyla, o bölge dahilinde uygulanmayabilir.

109. Farklı devletlerdeki kamu yöneticilerinin medya üzerinde farklı derecelerde kontrole sahip olduğu kabul edilmektedir. O nedenle de Fıkra 1 ve 3’te, bunların taahhütlerinin yetkinlikleri, yetkileri ve meşru rolleri ölçüsünde belirleneceği belirtilmektedir. Ayrıca, her bir ülkede bu maddenin amacına ulaşmasını sağlayacak yasal çerçevenin ve koşulların sağlanmasında devletin meşru rolünün medya özerkliği ilkesiyle çevrelendiği de vurgulanmalıdır.

110. Madde 11’in 1. Fıkrasında radyo ve televizyon alanında bölge veya azınlık dilleri yararına önerilen yükümlülüklerde, radyo ve televizyonun bir kamu hizmeti yapıp yapmadığına göre bir fark gözetmektedir.

Kamu veya özel yayın kuruluşlarınca gerçekleştirilecek böyle bir görev azınlık zevkleri ve ilgi alanlarını da göz önüne alacak geniş bir program çeşitliliği sunulmasını içermektedir. Bu bağlamda devlet bölge veya azınlık dillerinde yayın yapılması konusunda önlemler alabilir (örneğin mevzuatta veya yayıncı şartnamesinde). Fıkra a bu konuya ilişkindir. Öte yandan, yayın tamamen bir özel sektör işlevi olarak düşünülürse, devlet ancak “teşvik edebilir ve/veya kolaylaştırabilir” (b ve c bentleri). Sadece ikinci durum yazılı basın için geçerlidir. Yerine göre tarafların aldığı yükümlülükler bölge veya azınlık dillerinde yayın yapanlara gerekli frekansların tahsis edilmesini de içerir.

111. Medya ile ilgili olarak devletin rolü ne kadar az olursa olsun, devlet en azından iletişim özgürlüğünü teminat altına alma veya bu özgürlüğün önündeki engelleri kaldırma gücünü elinde tutmaktadır. O nedenle de Fıkra 2 kamu yetkililerinin yetkinliğinin sınırları konusunda Fıkra 1’deki aynı koşulları içermemektedir. Yayını alma özgürlüğünü teminat altına alma yükümlülüğü sadece komşu ülkelerden yapılan yayınları almayı kasten engellemeyle ilgili olmayıp, yetkili makamların söz konusu yayını mümkün kılmak için harekete geçmemelerinin yarattığı pasif engellerle de ilgilidir.

112. Bir komşu ülkeden yapılan yayınların ilgili tarafın kendi topraklarından yapılan yayınlarla aynı yasal koşullara tabi olmadığından yola çıkarak, bu fıkranın üçüncü cümlesiyle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin ifade özgürlüğü ile ilgili Madde 10 Fıkra 2’indeki koşullarla aynı şekilde kaleme alınmış bir güvence sağlanmaktadır. Ancak, televizyonla ilgili olarak, Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesine taraf devletler açısından, Bildirgenin Madde 11, Fıkra 2’inde teminat altına alınan özgürlüklerin hangi koşul ve ortamlarda kısıtlanabileceği, söz konusu sözleşmeyle, özellikle de Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi koşullarına uyan program servislerinin topraklarında yeniden iletiminin kısıtlanmaması ilkesine göre belirlenecektir. Ayrıca, bu fıkranın hükümleri saygı gösterilmesi gereken telif haklarını etkilememektedir.

113. Madde 11, Fıkra3’te bölge veya azınlık dillerini kullananların çıkarlarının, medya çoğulculuğundan sorumlu kurumlarda temsil edilmesini öngörmektedir. Bu tür kurumlar pek çok Avrupa ülkesinde mevcuttur. “Veya göz önüne alınır” ifadesi, bu dillerin kullanıcılarının temsilcilerinin kimler olduğunu belirlemedeki güçlük dikkate alınarak metne dahil edilmiştir. Ancak CAHLR dil gruplarının, toplumun diğer kategorilerindeki grupların temsil edilmesine benzer koşullarda temsil edilmesinin yeterli olacağını mülahaza etmiştir. Bu husus, örneğin, Bildirgenin Madde 7, Fıkra 4’ünde yer alan bölge veya azınlık dillerini temsil eden kurumlar vasıtasıyla düzenlenebilir.

Madde 12 – Kültürel faaliyetler ve tesisler

114. Madde 11’de olduğu gibi, bu alanda, devletlerden, kamu yetkililerinin bu konuda etkin eyleme geçebilmek için sahip oldukları yetkinlik, yetki veya meşru rolü ölçüsünde taahhütte bulunmaları istenmektedir. Ancak, kamu yetkililerinin kültürel faaliyetlerden nasıl yararlandığı konusunda kuşku götürmeyen bir etkisi olduğundan Bildirge kamu yetkililerinden bölge veya azınlık dillerine bu tür tesislerin işleyişinde uygun bir yer sağlamasını istemektedir.

115. Fıkra 1.a’da devletlerden bölge veya azınlık dillerine özgü tipik kültürel ifade girişimlerini teşvik etmeleri istenmektedir. Bu desteğin sağlanması için kullanılacak araçlar, genellikle kültürel tanıtım maksatlarıyla kullanılan araçlardır. “Eserlere erişim için kullanılacak çeşitli vasıtalar” ifadesi kültürel faaliyetin türüne göre yayınları, yapımları, sunumları, radyo televizyon yayınları vb. yi kapsamaktadır.

116. Genel nüfus içerisinde sınırlı sayıda konuşanı olmaları nedeniyle bölge veya azınlık dilleri, daha yaygın konuşulan dillerle aynı kültürel verimliliğe sahip değildir. Bu dillerin kullanımını yaygınlaştırmak ve konuşanlarının çok geniş bir kültürel mirasa erişimini sağlamak için, çeviri, dublaj, post senkronlama ve alt yazı gibi tekniklere başvurmak gerekmektedir (Fıkra 1.c). Kültürel engellerden kaçınılması her iki yöne doğru işleyen bir süreçtir. O nedenle bölge veya azınlık dillerinde üretilen önemli eserlerin daha geniş nüfus kesimlerince bilinmesi bölge veya azınlık dillerinin yaşatılması ve statüsü için elzemdir. Fıkra 1.b’nin amacı da budur.

117. Kültür kurumlarının, yani kültürel faaliyetleri çeşitli biçimlerde destekleyen veya üstlenen kurumların

işleyişiyle ilgili olarak, devletlerden bu kurumların programlarında bölge veya azınlık dilleriyle ilgili bilgiye veya bu dillerin kullanımına ve bunlara eşlik eden kültürlere yeterli önemin verilmesini sağlamaları istenmektedir (Madde 12, Fıkra 1.d ila f). Kuşkusuz Bildirgede bölge veya azınlık dillerinin bu kurumların faaliyetlerine nasıl katılacağı spesifik olarak belirtilemez. Bildirgede sadece bu husus için “uygun imkanların” sağlanmasından söz edilmektedir. Devletlerin bu alandaki rolü genel olarak bir rehberlik ve nezaret şeklindedir. Devletlerden bu hedefe kendilerinin ulaşması istenmemekte, sadece bu amaca ulaşılmasını “temin” etmeleri talep edilmektedir.

118. Bildirgede aynı zamanda, her bir bölge veya azınlık dili için, o dilde üretilen eserlerin toplanması, bir kopyasının saklanması ve dağıtımının yapılmasından sorumlu bir kurum oluşturulması istenmektedir (Madde 12, Fıkra 1.g). Pek çok bölge veya azınlık dilinin içinde bulunduğu zayıf durum göz önüne alındığında, bu çalışmanın sistematik bir biçimde organize edilmesi gerekli olup, bunun nasıl yapılacağına karar devletlere bırakılmıştır. Bu g fıkrasının uygulanması açısından, bazı devletlerin yasal kayıt ve arşiv mevzuatında bir uyarılama yapılarak, düşünülen kurumun bölge veya azınlık dillerinde oluşturulmuş eserlerin muhafazasında rol alması mümkün olabilir.

119. Madde 12, Fıkra 1’in uygulanması, her ne kadar bu hükümlerin pek çoğunun söz konusu coğrafi bölgenin ötesine uzanan sonuçları olduğu bilinse bile, bölge veya azınlık dillerinin kullanıldığı coğrafi bölgeyle ilgilidir. Ancak, kültürün yaygınlaştırılmasının mahiyeti ve söz konusu dillerin geleneksel olarak kullanıldıkları bölgenin dışında ortaya çıkan ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak, (özellikle de içgöç sonucunda), Madde 12,Fıkra 2’de, Madde 8, Fıkra 2’ye tekabül eden hükümler yer almaktadır.

120. Tüm ülkeler ulusal kültürlerini sınırlarının ötesine yaymaya çalışırlar. Bu kültürü eksiksiz ve sadık bir biçimde yansıtmak için bu tanıtım faaliyetinde bölge veya azınlık dilleri göz ardı edilmemelidir. Madde 12, Fıkra 3’te yer alan bu yükümlülük Bildirgenin II. Bölümündeki Madde 7,Fıkra 1.a’nın içerdiği bölge veya azınlık dillerinin tanınması ilkesinin uygulanmasının bir yoludur.

Madde 13 – Ekonomik ve sosyal yaşam

121. Avrupa Konseyi ülkelerine özgü ekonomik ve sosyal sistemlerde kamu yetkililerinin ekonomik ve sosyal yaşama müdahalesi esas olarak yasa ve yönetmeliklerin yayınlanmasıyla sınırlıdır. Bu şartlarda, yetkililerin bölge veya azınlık dillerine söz konusu sektörlerde gereken ilginin gösterilmesi konusunda yapabilecekleri sınırlıdır. Bununla birlikte, Bildirgede bu alanla ilgili bazı tedbirler mevcuttur. Bildirgede bir yandan ekonomik ve sosyal yaşamda bu dillerin kullanımını yasaklayan veya güçleştiren tedbirler ortadan kaldırılmaya çalışılırken, öte yandan da bir dizi pozitif tedbir önerilmektedir.

122. Madde 13, Fıkra 1’de yer alan hükümlerle ayrımcılık karşıtlığı ilkesine somut bir uygulama getirilmektedir. İşte bu nedenle de söz konusu tedbirlerin sadece bölge veya azınlık dillerinin konuşulduğu coğrafi bölgelerde değil, sözleşmeye imza koyan tüm devletlerin topraklarında geçerli olması amaçlanmaktadır.

123. Bildirgenin Madde 13, Fıkra 2’sinde bu sektördeki bölge veya azınlık dillerini destekleyecek somut tedbirler sıralanmaktadır. Pratik nedenlerle bunlar söz konusu dillerin konuşulduğu coğrafi bölgelerle sınırlı tutulmuştur. “Makul ölçüler içinde mümkün olduğunca” koşuluyla ilgili olarak da, yukarıda geçen Madde 10’daki açıklamalara bakılmalıdır (Fıkra 104’e bakınız). Son olarak da, tarafların yükümlülükleri kamu makamlarının yetkinliğiyle sınırlı olup, bu koşul sadece c bendi için geçerlidir.

Madde 14 – Sınır ötesi temaslar

124. Bu madde Madde 7, Fıkra 1.i’de anlatılan düşünceyi açıp geliştirmekte olduğundan yukarıda yapılan açıklamalara gönderme yapılmaktadır (fıkra 69-70’e bakınız).

125. Pek çok alanda farklı devletlerin komşu bölgeleri arasında sınır ötesi işbirliği yapılır. Bazı durumlarda böyle bir durumun toprak bütünlüğü açısından bir sorun olarak görülebildiği gözlemlenmiştir. Ancak Avrupa devletleri artık birbirlerine daha çok yaklaşıırken, bu konu artık ilgili devletlerin karşılıklı anlayışlarını geliştirmeleri için bir “kültürel etmen” kullanmalarını sağlayan bir fırsata dönüşmüştür. Avrupa Konseyi yerel ve bölgesel düzeyde bir sınır ötesi işbirliği sözleşme taslağı hazırlamıştır. Bu tür işbirliklerinin genel bir şekilde gelişmesi arzu edilirse de, b fıkrasında aynı bölge dilinin sınırın her iki tarafında da konuşulduğu hallerde bu durumun özellikle geçerli olduğu vurgulanmaktadır.

126. Öngörülen işbirliği okulların eşleşmesi projelerine, öğretmen mübadelesine, diploma ve nitelik belgelerinin karşılıklı tanınmasına, müştereken kültürel faaliyetlerin düzenlenmesine, kültür varlıklarının (kitaplar, filmler, sergiler vb.) daha fazla dolaşımına ve kültürel kurumların (tiyatro kumpanyaları, konuşmacılar vb.) sınır ötesi faaliyetlerine taşınabilir. Bazı durumlarda, Bildirge maddeleri uyarınca üstlenilen yükümlülüklerin tatminkar (ve daha ucuz) bir biçimde uygulanması da bu şekilde gerçekleşebilir: örneğin Madde 8, Fıkra 1.e’de yer alan, yüksek öğretim tesislerinin sağlanmasıyla ilgili olarak, ikili anlaşmalarla ilgili öğrencilerin komşu devletteki uygun kurumlara devam etmeleri sağlanabilir.

Bölüm IV – Bildirgenin uygulanması

(Madde 15-17)

127. Uygulanmasının Avrupa Konseyi, üye ülkeleri ve genel kamuoyu tarafından izlenebilmesi için Bildirgede tarafların bildirge maddelerinin uygulanmasıyla ilgili eylemleri hakkında dönemsel rapor sistemi tercih edilmiştir. Raporlar üç yılda bir hazırlanır. Ancak Bildirgenin ilgili devlette yürürlüğe girdiği zaman bölge veya azınlık dillerinin durumunu tarif etmeye yönelik ilk rapor söz konusu tarihten itibaren bir yıl içinde sunulur.

128. Bildirgenin uygulanmasının izlenmesi için oluşturulan bu sistemin etkinliğini ölçmek üzere, Bildirgede bir çeşitli taraflarca sunulacak raporları inceleyecek bir uzmanlar komitesi kurulması öngörülmüştür. Söz konusu uzmanlar komitesine ilave bilgi sunmak isteyen veya Bildirgenin uygulanmasına ilişkin spesifik durumları, özellikle de III. Bölümle ilgili (Madde 16, Fıkra 2) uygulamaları tarif eden kurum veya derneklerce de başvurulabilecektir. Bu uzmanlar komitesine sadece taraflardan birinde yasal olarak kurulmuş kurumlar o tarafı ilgilendiren konular hakkında başvurabileceklerdir. Bu kuralın amacı, merkezleri Bildirgenin uygulanması sonucunda ilgili taraf ülkenin dışında olan grupların, bünyelerinde oluşturulan izleme sistemini kullanarak taraflar arasında anlaşmazlığa neden olmasını önlemektir.

129. Bunun yarı-adli bir şikayet süreci olmadığı burada vurgulanmalıdır. Uzmanlar komitesine sadece Bildirgenin uygulanmasının izlenmesi ve bu amaçla bilgi alması talimatı verilmiştir. Madde 16’da belirtilen kurumlar uzmanlar komitesinden bir tür yargı temyiz mercii olarak hareket etmesini isteyemez.

130. Uzmanlar komitesi sunulan bilgileri ilgili devletlerle doğrulayabilir ve soruşturmalarını sürdürmek üzere ilgili devletlere başvurarak daha fazla açıklama ve bilgi isteyebilir. Sonuçlar uzmanlar komitesi raporunun sunulması esnasında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine ilgili devletlerin mütalaalarıyla birlikte iletilecektir. Her ne kadar açıklık adına söz konusu raporların otomatik olarak yayınlanması gerekirse de, raporlarda Bakanlar Komitesinin bir veya daha fazla sayıda devlete yapacakları tavsiyelere ilişkin önerilerini içereceğinden, raporların ne kapsamda yayımlanacağına ilişkin kararın her vaka kendi içinde incelenmek suretiyle Bakanlar Komitesine bırakılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

131. Uzmanlar komitesindeki üye sayısı Bildirgeye taraf devlet sayısı kadar olacaktır. Komite üyeleri bölge veya azınlık dilleri alanında tanınmış bir yetkinliğe sahip olmalıdırlar. Aynı zamanda üyelerin “en yüksek karakter bütünlüğüne” sahip olması özelliği vurgulanarak, Bildirgede komiteye atanan üyelerin görevlerini ifa ederken bağımsız olarak hareket etmede serbest olmaları gerektiği ve ilgili hükümetlerden talimat almayacakları vurgulanmıştır.

132. Bildirgenin uygulanmasının bir uzmanlar komitesince izlenmesi mekanizması, bölge veya azınlık dillerinin durumuyla ilgili objektif bilgiler edinilmesini sağlarken, devletlerin spesifik sorumluluklarına tam olarak saygı gösterilmesini mümkün kılmaktadır.

Bölüm V – Nihai hükümler

133. Madde 18-23'te yer alan nihai hükümler Avrupa Konseyiyle yapılan sözleşme ve anlaşmalarda kullanılan model nihai hükümleri temel almıştır.

134. Söz konusu nihai hükümlere devletlerin topraklarının bir bölümünü Bildirge kapsamının dışında bırakmalarını mümkün kılan coğrafi bölge maddesinin dahil edilmemesi kararlaştırılmıştır. Bunun nedeni, Bildirgenin bölge veya azınlık dillerinin konuşulduğu, özellikle belirli coğrafi bölgelerle ilgili olmasının, Bildirgenin temel bir özelliği olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Madde 3, Fıkra 1 uyarınca, sözleşmeye imza koyan devletler ayrıntılı taahhütlerinin geçerli olacağı bölge veya azınlık dillerini belirleme hakkına zaten sahiptirler.

135. Madde 21 uyarınca, taraflar sadece Bildirgenin Madde 7, Fıkra 2 ila 5'yle ilgili olarak çekince belirtme hakkına sahiptirler. CAHLR, akit devletlerin, söz konusu madenin hedefler ve ilkelerle ilgili olması nedeniyle, Madde 7, Fıkra 1 ile ilgili bir çekince koyma hakkına sahip olmaması gerektiğini mülhaza etmiştir. III. Bölümle ilgili olarak, CAHLR taraflara üstlenecekleri yükümlülüklerle ilgili çok fazla seçenek sunulan bir metinde çekince koymanın uygun olmayacağını mülhaza etmiştir.

136. Bildirgenin konusunun henüz Avrupa Konseyi üyesi olmayan veya henüz olmayan pek çok devlet için önemine binaen, Bildirgenin, Avrupa Konseyi üyesi olmayan devletlerin de davet edilebileceği, açık bir sözleşme olmasına karar verilmiştir Madde 20.